

Činnosti a pobyt v bytě. Metodika průzkumu

Již před několika lety jsme ve Výzkumném ústavě výstavby a architektury provedli sociologický průzkum, jímž jsme se snažili získat objektivní podklady a údaje o životě rodiny v bytě. Patřil do řady průzkumů, založených na analýze činností v určitém prostředí, v našem případě v prostředí bytu. V této oblasti představoval průzkum po metodické stránce nový přístup v tom, že byl založen na časovém měření činností, kterým byly získány kvantitativní, poměrně objektivní údaje. Tak bylo také umožněno širší využití exaktních matematicko statistických metod.

Cílem průzkumu bylo zjistit časoprostorové využití bytu (jako jedné ze složek životního prostředí) a vliv koncepce jeho prostorového řešení na způsob jeho využití.

Šlo, co nejstručněji a nejobecněji řečeno, o problém z oblasti, kterou bychom mohli nazvat ekologická, nebo lépe mikroekologická sociometrie,¹ v níž studované prostředí a skupina osob byly zastoupeny svými nejmenšími (nebo téměř nejmenšími) reprezentanty — bytem a rodinou — a při níž určitý okruh jevů, tj. činností členů rodiny, byl podroben měření.

•

Při průzkumu jsme vycházeli z hypotézy: Lidé (rodina) přizpůsobují činnosti, které můžeme souhrnně označit jako bydlení, svému prostředí,² v našem případě prostorovému řešení bytu.³ Ze struktury časoprostorového využití bytu lze pak vyvodit vliv konkrétního prostorového uspořádání bytu: za první, na činnosti jednotlivců (členů rodiny), za druhé, na vzájemné vztahy činností různých jednotlivců

(členů rodiny), za třetí, na vztahy mezi členy rodiny, jež odpovídají těmto vztahům činností.

Pro zpracování jsme převedli údaje o činnostech — které chápeme časoprostorově — na údaje o pobytu jednotlivých osob (členů rodiny) v bytě. Pobyt je pro nás určitou časoprostorovou charakteristikou činností osob.

Dosavadní výsledky jsou zpracovány ve výzkumných pracích a publikacích [4], [6], [7], [8], [10] (viz připojený seznam literatury). V těchto pracích je obsažen též podrobný popis celého průzkumu, z něhož zde stručně uvádíme jen některé základní údaje.

Průzkum režimu dne v bytě, jak jsme pracovní nazývali naši studii, která je podkladem této práce, byl proveden v roce 1962—63 jako sociologický experiment na menším homogenním souboru čtyřčlenných rodin (rodiče a dvě děti, které jsou podle statistických šetření v nových sídlištích nejčastější) ve třípokojových, tedy nepřelidněných bytech. Jde svým způsobem o dosti výlučnou situaci, která u nás za daných bytových poměrů představuje optimum. Tento výběr nám umožnil sledovat rodinný život v poměrně nedeformované podobě. Celkem bylo zkoumáno 37 případů. Průzkum byl proveden pomocí deníkových záznamů průběhu všech činností v bytě během 24 hodin po sedm (event. po čtyři) dni v desetimínutových intervalech. Výsledky doby trvání jednotlivých druhů činností jsme porovnali pomocí statistických testů s celostátním výběrovým šetřením (provedeným tehdejší Ústředním úřadem státní kontroly a statistiky v r. 1961). *Využití času členů nezemědělských domácností* [11]. Kromě několika málo výjimek nebyly prokázány statisticky významné rozdíly mezi výsledky týkající-

¹ Nejde samozřejmě o násilné prosazování nového názvu za každou cenu, ale o zdůraznění specifičnosti předmětu.

² Ponecháváme stranou tu skutečnost, že lidé samozřejmě též naopak prostředí sami sobě přizpůsobují.

³ Prostorovým řešením bytu se ovšem nevyčerpává bohatství životního prostředí, jež na lidi v bytě působí a jež bývá nebo by mohlo být i z tohoto hlediska předmětem výzkumů (například hygienické podmínky prostředí atd.).

cími se doby trvání činností u obou výzkumů.

Pro podrobnější zpracování bylo vybráno 14 bytů shodné koncepce prostorového řešení, s většími kuchyněmi (přístupnými přímo z předsíně) a s ústředním vytápěním (takže lze předpokládat celoroční rovnoměrné využívání místnosti). Tyto byty tvořily homogenní soubor i pokud jde o způsob využívání místností ke spaní, obývacímu pokoji byla důsledně zachována jeho původní funkce a ke spaní sloužila společná ložnice rodičů a společná ložnice dětí. Jde v podstatě o základní funkční typy místností, vyskytující se obvykle v dnešní hromadné bytové výstavbě, a to nejen u nás (i když v praktickém užívání bytů dochází často k spojování funkcí). Ze 14 rodin, obývajících vybraný soubor bytů, byla v 6 rodinách žena v domácnosti (rodiny D) a v 8 rodinách v zaměstnání (rodiny Z).

Při zpracovávání získaných údajů jsme až dosud kladli stejnou váhu buď na oba prvky — rodinu i byt — nebo jsme zdůrazňovali roli bytu, což odpovídalo původnímu záměru celého průzkumu, jehož výsledky měly sloužit jako podklady pro přípravu hromadné bytové výstavby u nás.

Teprve v poslední části zpracování výsledků (*využití bytu z hlediska současného pobytu více osob*) je samostatná, byť velmi stručná partie věnovaná převážně otázkám sociologickým. Domníváme se však, že získaný materiál poskytuje daleko větší možnosti zpracování právě z hlediska sociologického, a proto jsme se rozhodli v tomto svém příspěvku navázat na dosavadní dílčí výsledky (viz shora jmenovaná práce) a rozšířit je o podrobnější analýzu a zpracování výsledků, týkajících se současného⁴ pobytu osob — členů rodiny — v místnostech bytu jakožto jedné, podle našeho názoru závažné, složky života rodiny v bytě. Vztahy mezi činnostmi, k nimž při současném pobytu dochází, jednak vyplývají z přirozených funkčních vztahů mezi členy rodiny a jednak svou konkrétní existencí vztahy mezi členy ro-

diny ovlivňují (např. vzájemné postoje zúčastněných apod.).

Sledování současného pobytu osob v místnostech nám může zodpovědět např. tyto otázky:

- Jakou dobu spolu pobývají členové rodiny v jedné místnosti bytu a kolik osob je tam současně?
- Jak dlouho a v které místnosti pobývají současně ty skupiny osob, které vytvářejí v rámci rodiny užší celky (například matka s dětmi apod.)?
- Jaké činnosti současně vykonávají členové rodiny, pokud pobývají společně v jedné místnosti?

Tento pohled, i když jistě jen dílčí a tím nutně jednostranný, nebyl, pokud je nám známo, dosud nikde zpracován. Při veškerém omezení je s to přinést nové poznatky o životě rodiny, o některých stránkách vztahů mezi jejími členy i o vlivu některých vybraných složek prostředí, tj. prostorového řešení bytu. Získané výsledky mají však spíše jen charakter prvních informací.

Doba současného pobytu osob v místnostech

Údaje o současném pobytu osob (členů rodiny) v místnostech bytu odvozujeme z původních údajů o činnostech v průběhu dne a týdne a o jejich lokalizaci do jednotlivých místností.

Zpracování jsme omezili na čtyři obytné místnosti (k nimž počítáme v této souvislosti také kuchyni): obývací pokoj (OP), kuchyni (KU), ložnici rodičů (LR) a ložnici dětí (LD). Mohli jsme to učinit bez nebezpečí nějaké vážnější deformace výsledků, protože doba pobytu v neobytných místnostech, tj. v koupelně a předsíni, byla proti pobytu v obytných místnostech velmi krátká [4].

Při sledování současného pobytu osob v jednotlivých místnostech jsme nejprve přihlíželi pouze k počtu osob, které současně pobývaly v místnosti, bez ohledu na to, o které osoby šlo. Výsledky, týkající se doby takto pojatého současného pobytu (pro úplnost je uvedena i doba pobytu jedné osoby v místnosti) jsou zachyceny v tabulce 1.

⁴ Abychom předešli jakémukoliv možnému nedorozumění, zdůrazňujeme, že za současný pobyt považujeme pouze pobyt více než jedné osoby v jedné místnosti ve stejnou dobu. V tomto smyslu není tedy současným pobytem např. to, je-li ve stejné době matka v kuchyni

a otec v obývacím pokoji. Uvedený případ by byl současným pobytem v bytě jako celku, bez ohledu na místnosti. Hodnocením současného pobytu v bytě jako celku se v tomto článku nezabýváme, nechceme tím však popírat význam jeho sledování vůbec.

Tabulka 1: Doba současného a izolovaného pobytu v místnostech bytu (v bdělém stavu). Průměr za 1 týden

Rodiny D + Z						
Místnost	Počet osob	1	2	3	4	Celkem
OP	min. %	894,6 50,8	588,6 33,5	167,1 9,5	109,3 6,2	1759,6 100,0
KU	min. %	1416,1 68,9	395,4 19,3	162,1 7,9	80,0 3,9	2053,6 100,0
LR	min. %	685,0 72,8	220,7 23,4	11,4 1,2	24,3 2,6	941,4 100,0
LD	min. %	995,0 59,8	508,2 30,5	134,3 8,1	26,4 1,6	1663,9 100,0
Celkem	min. %	3990,7 62,2	1712,9 26,7	474,9 7,4	240,0 3,7	6418,5 100,0
Průměr	min. %	997,7 62,2	428,2 26,7	118,7 7,4	60,0 3,7	1604,6 100,0

Z tabulky je patrné, že nejčastější je pobyt jedné osoby v místnosti. To ukazuje na tendenci k izolaci členů rodiny, je-li k tomu v nepřelidněném bytě příležitost. Ze současného pobytu více osob je nejčastější současný pobyt dvou osob v jedné místnosti. Ten značně převyšuje současný pobyt tří a čtyř osob. Tyto údaje, zdá se, narušují tradiční představy o shromažďování rodiny v bytě. Porovnáme-li celkovou dobu pobytu (tj. součet pobytu 1, 2, 3 a 4 osob) vidíme, že nejvíce využívanou místností je kuchyň, v níž doba pobytu (viz poslední sloupec „Celkem“) je týdně o cca 300 minut delší než v obývacím pokoji. Jeho využití je naproti tomu jen o málo vyšší než využití ložnice dětí. Nejméně využitou místností je zcela zřetelně ložnice rodičů.

Pro podrobnější rozbor údajů tohoto druhu (např. samostatně pro rodiny Z a rodiny D a pro pobyt včetně spánku) odkazujeme čtenáře na práci *Využití bytu z hlediska současného pobytu více osob v místnostech* [8].

Doba současného pobytu vybraných skupin osob

Z uvedených výsledků vyplývá řada nových poznatků, současně však zůstává mnoho skutečností skryto. Proto jsme se rozhodli doplnit údaje uvedené v tabulce 1 dalšími, k nimž jsme dospěli zkoumáním jmenovitých skupin osob a jejich současného pobytu.

Pro čtyřčlennou rodinu existuje celkem 11 možných kombinací současného pobytu různých skupin osob. Po zvážení jejich důležitosti a také reálných možností zpracovatelů jsme se rozhodli sledovat tyto skupiny osob: *otce s matkou* (O + M), *matku s dětmi* (jedním nebo oběma — M + D), *otce s dětmi* (jedním nebo oběma — O + D), *obě děti společně*, avšak bez přítomnosti rodičů (DS + DM).

Tyto skupiny mají odlišný charakter, a tedy i charakter jejich pobytu je odlišný. Významnou skupinou je skupina *otec-matka* jako homogenní skupina dospělých. Obě další skupiny představují vždy jednu dospělou osobu, tj. jednoho z rodičů a jedno nebo dvě děti, avšak i tyto skupiny mají rozdílný charakter, vyplývající z roz-

Tabulka 2: Doba pobytu vybraných skupin osob v místnostech (průměr na 1 rodinu za 1 týden)

Rodina	Skupina osob		Místnost				Celkem
			OP	KU	LR	I D	
D	O + M	(a) min. %	515,0 12,7	173,3 4,3	3353,4 83,0	0,8 0,0	4042,5 100,0
	O + M	(b) min. %	515,0 64,5	173,3 21,7	109,2 13,7	0,8 0,1	798,3 100,0
	DS + DM	(a) min. %	71,7 1,4	26,7 0,5	3,3 0,1	5194,1 98,0	5295,8 100,0
	DS + DM	(b) min. %	71,7 11,4	26,7 4,2	3,3 0,5	528,3 83,9	630,0 100,0
	O + D	(b) min. %	79,2 45,2	27,5 15,7	5,0 2,9	63,3 36,2	175,0 100,0
	M + D	(b) min. %	215,0 20,8	425,0 41,1	37,5 3,6	356,7 34,5	1034,2 100,0
Z	O + M	(a) min. %	256,9 6,9	124,4 3,3	3331,2 89,4	15,6 0,4	3728,1 100,0
	O + M	(b) min. %	256,9 37,6	124,4 18,2	285,6 41,9	15,6 2,3	682,5 100,0
	DS + DM	(a) min. %	92,6 1,9	53,1 1,1	71,3 1,4	4745,0 95,6	4962,0 100,0
	DS + DM	(b) min. %	92,6 16,5	53,1 9,5	71,3 12,7	344,0 61,3	561,0 100,0
	O + D	(b) min. %	100,0 41,0	43,8 17,8	10,6 4,3	90,6 36,9	245,6 100,0
	M + D	(b) min. %	100,6 25,7	181,2 46,3	18,8 4,8	90,7 23,2	391,3 100,0

dílného vztahu otce a matky k dětem. Odlišný charakter má samozřejmě i skupina samotných dětí, jejichž společný pobyt bez rodičů se nepochybně liší od pobytu, kdy s nimi v místnosti pobývá dospělá osoba.

Jsme si v této souvislosti plně vědomi omezení našich výsledků, vyplývajících z toho, že zachycujeme pouhou fyzickou přítomnost osob v téže místnosti, aniž můžeme zachytit povahu jejich interakce.

Z pouhého současného pobytu nelze např. usuzovat na míru žádaného výchovného nebo jinak kladného působení rodičů na děti, které obvykle současnosti pobytu přisuzujeme. Ani přítomnost obou rodičů nemusí ještě znamenat, že se dětem oba věnují, dokonce se jim nemusí věnovat ani jeden z nich. Přesto se domníváme, že získané údaje přinášejí nový okruh poznatků o životě rodiny.

Při zpracování údajů, týkajících se všech těchto vybraných skupin, jsme přihlíželi nejen k době pobytu, ale i k místnosti pobytu, takže ani tady neupouštíme zcela od hlediska prostředí bytu (viz tabulka 2).

Údaje v horní polovině tabulky, označené v prvním sloupci písmena D, se týkají rodin, v nichž žena je v domácnosti, v dolní polovině tabulky, označené v prvním sloupci písmenem Z, rodin, v nichž žena je zaměstnaná.

Písmena v závorce za označením skupiny osob znamenají buď, že doba pobytu je uvažována včetně spánku (písmeno s), nebo jen v bdělém stavu (písmeno b).

Procenta jsou vypočtena z rádkových součtů, uvedených v posledním sloupci. Hodnoty v tomto posledním sloupci neznamenaají současný pobyt té které skupiny osob v bytě celkem, nýbrž pouze algebraický součet jejího pobytu v jednotlivých místnostech, jak jsou uvedeny v hlavičce tabulky 2.

Údaje obsažené v tabulce 2 můžeme posuzovat z několika pohledů, např.:

- jako porovnání obou typů rodin, tj. rodin žen zaměstnaných a žen v domácnosti;
- jako porovnání všech skupin osob mezi sebou;
- jako porovnání současného pobytu vybraných skupin osob v jednotlivých místnostech bytu;
- jako porovnání doby pobytu a) včetně spánku a b) pouze v bdělém stavu.

Jednotlivé pohledy se mohou vzájemně kombinovat a doplňovat. Tabulku 2 považujeme za dosti přehlednou, aby si čtenář sám provedl porovnání, která ho nejvíce zajímají. Zde uvedeme jen stručně některé závěry, které z ní vyplývají.

Na první pohled je z tabulky patrné, že současný pobyt (téměř u všech skupin osob) je vyšší v rodinách žen v domácnosti než v rodinách žen zaměstnaných.

Při porovnávání současného pobytu všech skupin osob, uvedeného v minutách po odečtení spánku, vidíme, že u rodin žen v domácnosti je na prvním místě pobyt matky s dítětem, u rodin žen zaměstnaných pobyt otce s matkou.

Ze skupin uvedených v tabulce nejvíce podléhá vlivu toho, zda žena je či není zaměstnaná, doba pobytu matky s dětmi. V rodinách D je jejich současný pobyt více než dvaapůlkrát delší než v rodinách Z. Kromě samotného faktu zaměstnání ženy je tento velký rozdíl bezpochyby důsledkem spolupůsobení ještě

mnoha dalších faktorů, zejména však věku dětí, s nímž vstup ženy do zaměstnání nebo její setrvání v domácnosti do značné míry souvisí. Je to patrné i v našem malém souboru, kde průměrný věk dětí v rodinách D je nižší než v rodinách Z. (V rodinách D je to 7,5 roku a v rodinách Z 9,7 roku.)

Daleko odolnější vůči uvedeným vlivům se jeví doba pobytu ostatních skupin osob, a to jak jejich pobyt v bdělém stavu, tak i pobyt včetně spánku. Největší stabilitu vykazuje (měřeno absolutním rozdílem doby pobytu) doba společného pobytu obou dětí v bdělém stavu a pobyt otce s dětmi (rozdíl cca 70 minut týdně, tj. průměrně 10 minut denně). U pobytu dětí je vyšší hodnota v rodinách D, kdežto pobyt otce s dětmi je jedinou ze skupin osob, u níž je delší doba pobytu v rodinách Z.

U pobytu otce s matkou v bdělém stavu je rozdíl o něco větší než u předcházejících skupin (průměrně necelých 17 minut denně). U pobytu otce s matkou i obou dětí včetně spánku jsou rozdily větší (cca 45 a 48 minut denně) a je nutno je přičíst převážně na vrub spánku.

Diference mezi jednotlivými skupinami osob by pochopitelně měly poněkud jinou váhu, kdybychom je hodnotili relativně vzhledem k průměrné délce doby jejich současného pobytu.

Co se týče rozdělení pobytu do jednotlivých místností (jak je lze dobře sledovat podle údajů vyjádřených v procentech) vidíme rozdíl mezi oběma typy rodin. Pobyt (v bdělém stavu) otce s matkou u rodin žen v domácnosti je nejvyšší v obývacím pokoji (64,5 %). U rodin žen zaměstnaných se naproti tomu pobyt téměř rovnoměrně rozděluje mezi obývací pokoj (37,6 %) a ložnici rodičů (41,9 %), která zřejmě slouží i během dne, nebo večer, jako prostor pro pobyt manželské dvojice. Do jaké míry tu má vliv právě zaměstnání ženy zatím z našeho malého souboru můžeme těžko posoudit. Značnou roli hraje jistě i způsob zařízení této místnosti k dennímu pobytu, což ovšem může být potřebami zaměstnané ženy ovlivněno.

Pobyt otce s dětmi se soustřeďuje převážně do obývacího pokoje a ložnice dětí, a toto rozdělení se téměř neliší v rodinách žen zaměstnaných a žen v domácnosti.

Matka (v rodinách žen v domácnosti i žen zaměstnaných) se zdržuje společně s dětmi nejdéle v kuchyni, pak v obývacím pokoji a v ložnici dětí. Doba pobytu v kuchyni u rodin Z se téměř vyrovná součtu doby pobytu v obývacím pokoji a v ložnici dětí.

Značně velký rozdíl mezi rodinami D a Z je patrný z doby pobytu matky s dětmi v ložnici dětí. V rodinách D se tam matka s dětmi zdržuje absolutně (o 466 minut týdně, tj. přes hodinu denně) i relativně vzhledem k pobytu v ostatních místnostech (34,5 % oproti 23,2 %) déle než v rodinách Z.

Současný pobyt dětí se soustřeďuje do dětského pokoje — ložnice dětí. Kromě toho jsou ovšem v obou posuzovaných typech rodin rozdíly: v rodinách žen v domácnosti se, kromě své ložnice, děti nejvíce zdržují v obývacím pokoji (11,4 %), pak v kuchyni (4,2 %). V rodinách žen zaměstnaných se pobyt dětí (kromě pobytu v dětském pokoji) rozděluje podobně jako pobyt rodičů téměř rovnoměrně i do obývacího pokoje (16,5 %) a ložnice rodičů (12,7 %). Rovněž v kuchyni se v těchto rodinách děti společně zdržují více. Pobyt se v rodinách zaměstnaných žen zřejmě rozprostírá do více místností.

Při objasňování rozdílů mezi oběma typy rodin, patrných z dosti odlišného rozložení doby současného pobytu do jednotlivých místností, se rovněž nelze spokojit jen s vysvětlením, že jsou důsledkem zaměstnání ženy nebo její práce v domácnosti, ale je nutno uvážit co nejvíce souvislostí, které je možno nějakým způsobem podchytit, např. druh zaměstnání muže (i ženy), veřejné činnosti manželů, jejich vzdělání atp. Dalším důležitým činitelem je věk dětí. Nižší věk je jistě jednou z příčin delší doby spánku dětí v rodinách D a patrně také delšího společného pobytu matky s dětmi. Menší děti vyžadují přítomnost matky přímo u svého lůžka, protože nejsou schopny nebo by pro ně nebylo dosti bezpečné následovat matku do jiné místnosti. V rodinách zaměstnaných žen naopak průměrný vyšší věk dětí může vést k jejich většímu zapojení do prací udržujících chod domácnosti. Všechny tyto okolnosti ovšem zpětně více nebo méně těsně souvisejí se zaměstnáním matky nebo s její prací v domácnosti.

Činnosti vykonávané během současného pobytu osob

Výsledky průzkumu, uvedené v předcházející kapitole, považujeme za značně důležité pro poznání života rodiny i způsobu bydlení. Nashromážděné materiály však umožňují zpracování i z jiných hledisek, z nichž za nejdůležitější pro cíl naší práce považujeme náplň doby současného pobytu, tj. činnosti vykonávané v této době.

Architekti mají pro potřeby projektování bytů vypracovány dosti podrobné studie o možnostech slučování a rozdělování (nebo dokonce vylučování) tzv. funkcí bydlení, tj. jednotlivých dílčích činností z nichž se bydlení skládá (spaní, podávání jídla, vaření, domácí práce, studium apod.). I při značné propracovanosti takovýchto studií se představy architektů o tom, jak budou činnosti v bytě probíhat, pohybují v obecné a abstraktní rovině. Předpokládané rozdělení tzv. funkcí bydlení do jednotlivých místností nemusí odpovídat skutečnému průběhu činností při užívání konkrétního bytu konkrétní rodinou. Právě proto se domníváme, že naše práce může přinést v tomto směru řadu nových konkrétních poznatků.

Při zpracování našeho průzkumu jsme se rozhodli utřídit činnosti členů rodiny do kategorií z jiných hledisek než je obvyklé. Poněvadž šlo o činnosti vykonávané současně, volili jsme třídící hlediska nejen obsahová, ale i hlediska vystihující vzájemné vztahy činností podle jejich charakteru. V první řadě jsme rozdělili činnosti na stejné, shodné (tj. činnosti stejné povahy, např. vědecká práce, učení, nebo naopak fyzická práce různého druhu) a na činnosti nesteré. Stejně činnosti dále dělíme na činnosti, které můžeme označit na základní činnosti biologického charakteru vykonávané v bytě (spánek, jídlo), dále na činnosti pracovního charakteru (práce s dětmi, fyzická a duševní práce) a nakonec na činnosti o počínkového charakteru.

V následujících tabulkách jsou vždy nejprve uvedeny stejné činnosti, v nichž jsou právě zmíněné tři skupiny činností odděleny širšími mezerami. Dále následují nesteré činnosti, u nichž pro pestrost možných kombinací bylo utřídění mnohem obtížnější. Proto v tabulkách uvádíme jmenovitě jen některé kombinace, vybrané jednak podle doby jejich trvání (alespoň 5 minut týdně), jednak podle jejich významu pro získání co nejvěrnějšího obrazu dané skutečnosti. Zbývající

kombinace činností shrnujeme pod jeden údaj jako „ostatní“. U jmenovitě uvedených nestejných činností jsme se snažili zachovat jejich sled podle kritéria vhodnosti či nevhodnosti dané kombinace činností. Na prvé místo jsme dali ty kombinace, jejichž výskyt lze považovat z hlediska harmonického soužití v rodině za žádoucí, dále pak ty, které se nezadají vysloveně žádoucí, ale ani nežádoucí, a nakonec jsme pak zařadili ty současné probíhající různé činnosti, jejichž současné vykonávání považujeme za zcela nesprávné a nevhodné. Je nám při tom zřejmá problematičnost takového seřazení, které na základě údajů, jež máme k dispozici, může být prováděno jen podle subjektivních hledisek autorů (nepřihlíží se např. k individuálním situacím, zvyklostem účastníků osob apod.).

Mezi „nestejnými činnostmi“ se vyskytly někdy i kombinace více než dvou činností, které však jmenovitě neuvádíme. Nerozlišujeme ani, která ze účastníků osob kterou činnost konala, protože by to vedlo k roztržtění výsledků, beztak již dosti pestrých.

Třídění, vytvořené záměrně pro potřeby našeho zpracování empirického materiálu, se jistě liší od obvyklých třídění jiných a to nejen v základních hlediscích, ale i v detailech. Přiznáváme např. pracovní charakter i některým činnostem vykonávaným v tzv. „volném čase“, protože se domníváme, že to lépe vystihuje skutečný stav. Právě v tomto konkrétním případě se však přibližujeme např. pojetí J. Dumazediera a jeho tzv. pracovních činností, „semi-loisir“ [1].

Pro sledování činností při současném pobytu jsme zpracovali všechny skupiny osob, u nichž byla hodnocena doba současného pobytu (viz tabulka 2) a navíc i skupinu 4 osob, tj. celou rodinu.

Zpracování prvotních údajů do koncentrované formy tabulek, jež následují v další části práce, bylo spojeno s řadou obtíží jak metodického, tak i technického rázu. Pro velkou náročnost práce jsme v této části věnovali pozornost pouze rodinám zaměstnaných žen. Vedlo nás k tomu i to, že považujeme zkoumání tohoto typu rodin za důležitější vzhledem k vysoké zaměstnanosti žen u nás, i to, že tyto rodiny byly zastoupeny v užším výběru homogenního souboru větším počtem.

Výsledky pro každou vybranou skupinu osob uvádíme zvlášť a na rozdíl od předchozího pohledu zanedbáváme v nich skutečnost, ve které místnosti se pobyt a činnosti uskutečnily, protože by tím trpěla celistvost údajů. (Stejně jako dříve bereme v úvahu pouze činnosti a pobyt ve čtyřech

obytných místnostech bytu.) Vždy však jde o současný pobyt a činnosti ve smyslu uvedeném dříve, tedy v jedné místnosti. V tabulkách je pak uváděn souhrn (algebraický součet) za všechny obytné místnosti.

Jelikož tabulky, které uvádíme dále, neobsahují všechny činnosti tak, jak se vyskytovaly v původních záznamech (neboť jsme pro dosažení větší přehlednosti a ucelenosti výsledků provedli určité shrnutí, považujeme za užitečné uvést několik poznámek k případům, v nichž by mohlo dojít k nedorozumění. Tak do činnosti „duševní práce“ jsme zahrnuli například vědeckou práci rodičů, studium, učení, psaní úkolů i činnost uměleckou (například malování, hra na klavír). Do činnosti „práce fyzická“ jsme zařadili mj. práci spojenou s úklidem a údržbou domácnosti, vaření, mytí nádobí, ženské domácí práce i fyzickou péči o děti. Činnost, při které šlo o spolupráci rodičů s dětmi na školní přípravě, jsme nazvali pedagogickou prací s dětmi. Samostatně uvádíme čtení, protože je považujeme za důležitou složku jak trávení volného času, tak školní přípravy dětí.

Doba pobytu každé skupiny osob je v tabulkách shodně s dřívějšími údaji uvedena jako průměr pro jednu rodinu za jeden týden. V této souvislosti musíme připomenout, že tento průměr u pravidelných a dostatečně dlouhou trvajících činností může dobře vystihnout skutečnou situaci ve většině rodin, kdežto u činností sporadických se mohou rodiny vzájemně diametrálně lišit, takže v těchto případech má průměr funkci spíše jen srovnávací. Dále je nutno k údajům z tabulek 3–7 poznamenat, že v žádném případě nemohou sloužit jako ukazatel skutečné doby trvání jednotlivých činností v bytě vůbec, protože nezahrnují činnosti vykonávané jednotlivými osobami izolovaně od ostatních. Údaje tohoto druhu jsou zpracovány v elaborátu. *Režim dne různých skupin obyvatelstva ve vztahu k řešení bytu* [4].

Protože celková doba společného pobytu všech členů rodiny je dosti krátká (průměrně necelých 36 minut denně), je i výčet činností, vykonávaných při tomto pobytu, celkem jednoduchý a skromný.

Z tabulek je jasné patrné, že při současném pobytu celé rodiny v jedné (kterékoliv) místnosti převažuje doba, po kterou konají všichni členové rodiny stejnou činnost (takto vyplněná doba zabírá 89,6 % celkové doby současného pobytu 4 osob), kdežto na dobu strávenou při nestejných činnostech připadá pouze zbývajících 10,4 %, tj. 26 minut týdně. Za důležité považujeme zjištění, že více než 50 % celé doby současného pobytu 4 osob je spotřebováno na jídlo. Je však nutno si uvědomit, že při jídle nejde vždy jen o pouhé uspokojení biologické potřeby člověka, ale

Tabulka 3: Činnosti při současném pobytu všech členů rodiny (4 osob) v téže místnosti

Činnosti	Průměrná doba pobytu za 1 týden	
	v minutách	v %
<i>Stejně:</i>		
1 Jídlo	130	52,0
2 Pedagogická práce s dětmi	8	3,2
3 Posezení, karty, hry	19	7,6
4 Televize	59	23,6
5 Rozhlas	8	3,2
<i>Nestejně:</i>		
6 Práce fyzická — práce duševní	5	2,0
7 Televize — karty	14	5,6
8 Ostatní kombinace	7	2,8
<i>Celkem</i>	250	100,0

že současně může probíhat hovor, zábava, zejména pokud jde o delší posezení při obědě nebo večeři.⁵

Další nejvýraznější složkou současného pobytu celé rodiny je sledování televize (téměř čtvrtina celé doby společně strávené). Doba věnovaná ostatním činnostem je celkem nepatrná.

I bez sebemenšího nároku na reprezentativnost uvedených výsledků nelze jistě popřít jejich určitý význam alespoň jako podnětu k zamyšlení nad dosavadními

představami o sdružování rodiny v bytě a o motivaci a náplni současného pobytu rodiny. Za úvahu jistě stojí jak samotná poměrně velmi krátká doba současného pobytu celé rodiny v téže místnosti (bez ohledu na to které), tak také způsob jejího využití. Tradici odpovídá, že podstatnou složku tvoří jídlo, i když dnes společné stolování nemá již dřívější charakter povinného formálního shromažďování. Značný podíl má i nový technický prvek, hromadný sdělovací prostředek — televize.

Tabulka 4: Činnosti při současném pobytu otce s matkou v téže místnosti

Činnosti	Průměrná doba pobytu za 1 týden		
	v minutách	v %	v % (bez spánku)
<i>Stejně:</i>			
1 Spaní	3046	81,7	—
2 Příprava ke spánku	7	0,2	1,0
3 Jídlo	26	0,7	3,8
4 Oblékání	5	0,1	0,7
5 Práce fyzická	89	2,4	13,0
6 Práce duševní	19	0,5	2,8
7 Čtení	41	1,1	6,0
8 Rozhovor	8	0,2	1,2
9 Televize	217	5,8	31,8
10 Rozhlas	41	1,1	6,0
11 Odpočinek, zábava	41	1,1	6,0
<i>Nestejně:</i>			
12 Práce duševní — odpočinek, spaní, čtení	39	1,1	5,7
13 Spaní, odpočinek — čtení, televize	42	1,1	6,1
14 Spaní, odpočinek — práce fyzická	71	1,9	10,5
15 Práce fyzická — práce duševní	24	0,7	3,5
16 Ostatní kombinace	13	0,3	1,9
<i>Celkem</i>	3729	100,0	100,0 ⁶

⁵ Těmito otázkami, zejména předmětem rozhovoru členů rodiny při jídle a jeho významem pro život rodiny, se zabývá mj. P. Chombart de Lauwe [3].

⁶ Ve srovnání s tabulkou 3 je tato tabulka doplněna ještě sloupcem obsahujícím percentuální údaje, vypočtené z doby pobytu pouze v bdělém stavu, beze spánku, která je celkem 683 minut = 100 %.

Na rozdíl od současného pobytu všech čtyř členů rodiny, který byl vyplněn vesměs činnostmi konanými v bdělém stavu, tvoří podstatnou složku současného pobytu otce s matkou spánek — více než 80 %. Z ostatních činností spadajících pod označení „stejná činnost“ je další v pořadí sledování televize a fyzická práce. Podíl ostatních činností při současném pobytu otce s matkou je velmi malý. Celkově, zejména přihlédneme-li k době spánku, je převážná část pobytu této dvojice vyplněna shodnou činností obou zúčastněných (celkem 94,9 %) kdežto na rozdílné, současné konané činnosti, připadá pouhých 5,1 %.

Odečteme-li dobu spánku, zůstává pro současný pobyt, při němž alespoň jedna osoba bdí, jen 683 minut týdně, tj. průměrně 97,5 minut denně. Při výpočtu procent z tohoto základu se změní poměr doby vyplněné „stejnou činností“ k době s „nestejnou činností“ na 72,3 % ku 27,7 %, takže i po odečtení spánku je patrná značná převaha doby, po kterou oba manželé konají stejnou činnost.

Převaha stejných činností u této skupiny osob může vyplývat prostě z faktu, že jde o dva dospělé jedince, u nichž charakter činností v rámci životního režimu je analogický (pro úplnost uvádíme, že věk většiny mužů a žen byl mezi 30—40

roky), a kteří jsou schopni vědomě si organizovat činnosti tak, aby se vzájemně nerušili. V neposlední řadě musíme vzít v úvahu i vliv prostorového řešení bytu, kdy v daném případě našeho souboru nepředložený byt umožňoval vhodnou organizaci činností. Bohužel nelze říci, zda vliv televize, jejíž sledování po odečtení spánku vystupuje velmi silně do popředí (31,8 %, tj. v průměru asi půl hodiny denně), lze považovat za pozitivní co do prodloužení společně strávené doby, nebo za negativní v tom smyslu, že doba strávená při televizi by mohla být vyplněna jinou současně vykonávanou činností, přispívající více k prohlubování vzájemných vztahů mezi manželi.

Vztah matky a dětí se klade v problematice života rodiny na prvé místo. Záleželo nám proto velmi na tom, abychom zjistili, jak se tento vztah odráží v současném pobytu a činnostech v bytě. Pobyt samotné matky s dětmi (jedním nebo oběma) je v rodině zaměstnané ženy poměrně krátký — 390 minut za týden, což je v průměru necelá hodina denně. Situace v jednotlivých rodinách je ovšem značně různá a od tohoto průměru více či méně vzdálená.

Na rozdíl od předcházejících dvou skupin (otec s matkou a celá rodina) je zde současný pobyt v mnohem větší míře vy-

Tabulka 5: Činnosti při současném pobytu matky s dětmi v téže místnosti

Činnosti	Průměrná doba pobytu za 1 týden	
	v minutách	v %
<i>Stejně:</i>		
1 Jídlo	83	21,3
2 Oblékání, svlékání, ukládání dětí ke spánku	18	4,6
3 Pedagogická práce s dětmi	6	1,5
4 Práce fyzická	50	12,8
5 Čtení	15	3,9
6 Rozhovor	9	2,3
7 Hra	11	2,8
8 Televize	20	5,1
9 Rozhlas	8	2,1
<i>Nestejně:</i>		
10 Práce fyzická — hra, televize, rozhlas	35	9,0
11 Práce fyzická — rozhovor	24	6,2
12 Práce fyzická — jídlo	16	4,1
13 Práce fyzická — práce duševní	40	10,2
14 Televize — spaní	23	5,8
15 Ostatní kombinace	32	8,3
<i>Celkem</i>	390	100,0

plněn nestejnými činnostmi; zabírají více než 43 % celé společně strávené doby. Vyplyvá to nejen ze zcela odlišné funkce matky a dětí v rodině, ale i z povinností, které s sebou nesou činnosti matky (zaměstnání) a dětí (škola) mimo byt. Určitou roli jistě hraje i rozdíl ve stáří obou dětí, zejména je-li jedno z nich ve školním a druhé v předškolním věku.

Při shodné činnosti matky a dětí zabírá nejdelší čas jídlo. Doba společného jídla je v této skupině delší než ve skupině otce a matky samotných. Je to logické, spadá sem i krmení menších dětí a také skutečnost, že v rodině nejčastěji připravuje jídlo matka.

Vidíme, že jedna hodina, kterou zaměstnaná matka průměrně denně stráví s dětmi, tj. kdy může docházet k přímé interakci, je ze značné části (řádek 3, 4 a 10, 11, 12, 13) vyplněna prací. Můžeme předpokládat, že i při nestejných činnostech, kde to nelze přesně rozlišit, vykonává nejčastěji práci matka. Lze jistě akceptovat názor, že práce matky může působit i výchovně na děti jako vzor praktických činností. Ze zkušenosti zároveň známe atmosféru shonu a spěchu, který práci zaměstnané ženy-matky doma provází, takže jen těžko můžeme tuto část doby společného pobytu považovat za vhodnou pro potřebné rozvíjení vlivu matky na děti.

Vztahu otce a dětí v rodině se často přikládá poněkud menší význam než vztahu matky a dětí. Předpokládá se pravděpodobně, že jeho vliv se uplatňuje jinak než osobní péčí o děti a přímou interakcí. Nicméně nelze tento vztah přehlížet, zejména proto, že jeho podceňování má kořeny v době, kdy rozdíl mezi funkcí matky a otce v rodině byl nesrovnatelně větší než dnes.

Doba pobytu otce s dětmi je dosti krátká — 245 minut týdně — což je průměrně 35 minut denně. Přestože jde o skupinu osob, jejíž skladba je analogická jako v předcházejícím případě, tj. dospělá osoba s dětmi, je u pobytu otce s dětmi patrna mírná převaha doby, při níž všichni zúčastnění konají shodnou činnost (63,3 %) nad dobou s rozdílnými činnostmi (36,7 %). Ve srovnání s dříve uvedenými skupinami se zde nově vyskytuje poměrně vysoký podíl duševní práce (ponejvíce jde o současně vědeckou práci otce a učení, psaní úkolů dětí). V podílu jednotlivých dalších „stejných“ činností se ukazuje spíše podoba se skupinou všech čtyř osob nežli se skupinou matky s dětmi, a to zejména vysokým podílem doby strávené při jídle a při odpočinkových činnostech.

V odlišném charakteru činností vykonávaných při současném pobytu otce s dětmi se odráží jednak dělba práce mezi pohlavími, zakořeněná v životě naší společnosti,

Tabulka 6: Činnosti při současném pobytu otce s dětmi v téže místnosti

Činnosti	Průměrná doba pobytu za 1 týden	
	v minutách	v %
<i>Stejně:</i>		
1 Jídlo	44	18,0
2 Oblékání, svlékání	3	1,2
3 Práce fyzická	3	1,2
4 Práce duševní	45	18,4
5 Hovor	5	2,0
6 Hra	21	8,6
7 Televize	31	12,7
8 Rozhlas	3	1,2
<i>Nestejně:</i>		
9 Čtení — práce duševní	5	2,0
10 Odpočinek — čtení — hra	10	4,1
11 Práce fyzická — hra, zábava televize	22	9,0
12 Televize — hra, odpočinek	13	5,3
13 Práce duševní — hra, zábava, odpočinek	34	13,9
14 Ostatní kombinace	6	2,4
<i>Celkem</i>	245	100,0

Tabulka 7: Činnosti při současném pobytu obou dětí v téže místnosti

Činnosti	Průměrná doba pobytu za 1 týden		
	v minutách	v %	v % (bez spánku)
<i>Stejně:</i>			
1 Spaní	4401	88,6	—
2 Příprava ke spaní	13	0,3	2,3
3 Jídlo	33	0,7	5,9
4 Oblékání	41	0,8	7,3
5 Práce fyzická	28	0,6	5,0
6 Práce duševní	54	1,1	9,6
7 Čtení	6	0,1	1,1
8 Hovor	11	0,2	2,0
9 Odpočinek	23	0,5	4,1
10 Hra	138	2,8	24,6
11 Televize	65	1,3	11,6
12 Rozhlas	9	0,2	1,6
<i>Nestejně:</i>			
13 Čtení — práce duševní	29	0,6	5,2
14 Odpočinek — hra, televize	10	0,2	1,8
15 Čtení — hra, rozhlas	16	0,3	2,8
16 Práce duševní — odpočinek, hra	33	0,7	5,9
17 Ostatní kombinace	52	1,0	9,2
<i>Celkem</i>	4962	100,0	100,0 ⁷

jednak odlišnost funkce otce a matky v rodině.

Činnosti obou dětí při současném pobytu v téže místnosti nám podávají obraz života sourozenců, v našem souboru v průměrném věku 9,7 roků, jak jsme již dříve uvedli. Při zpracování jsme k věku dětí nepřihlíželi, uvádíme jej pouze pro informaci.

Z tabulky 7 je na první pohled patrné, že převážnou většinu současného pobytu dětí bez přítomnosti dospělých vyplňuje spánek — téměř 90 %. Je to podobná situace jako u pobytu otce s matkou, u dětí je však převaha spánku ještě větší než u rodičů. Ze zbývajících malé části současného pobytu zabírají nejdelší dobu hry a dále pak duševní práce, což je u dětí většinou psaní úkolů a učení, respektive umělecká činnost (například hra na klavír).

Podobně jako u současného pobytu otce s matkou jsme propočítali proporce trvání jednotlivých činností resp. kombinací činností konaných pouze v bdělém stavu (po odečtení doby současného pobytu ve spánku).

Doba současného pobytu (bez spánku) je rozdělena na pobyt při vykonávání shodné činnosti a na pobyt při současně konaných nestejných činnostech v poměru

75,1 % : 24,9 %. Tedy i po odečtení spánku převažuje pobyt při vykonávání shodných činností.

Z činností v bdělém stavu zabírá nejdelší dobu hra dětí (24,6 %, tj. skoro 1/4 celého současného pobytu v bdělém stavu), následuje televize — 11,6 % a duševní práce (učení) — 9,6 %. I tady jde o tradiční prvky, hru a učení, a o poměrně nový prvek — techniku, pronikající do života dětí i do jejich her (viz řádek 14 — nestejně činnosti).

Vrátíme-li se ještě jednou k převaze doby trvání shodných činností nad dobou, vyplněnou nestejnými činnostmi, vidíme analogii se skupinou *otec — matka*. Nabízí se zde možné vysvětlení tím, že v obou případech je to do značné míry důsledek stejné věkové skupiny zúčastněných osob, což je provázáno i stejnými zájmy a povinnostmi. Současné však, podobně jako u rodičů, lze počítat i s vhodnou organizační činností, na kterou mají pravděpodobně vliv rodiče.

Závěry

1. Z doby pobytu různého počtu osob v místnostech bytu vyplývá, že pokud to nepřelidněný byt dovoluje, pro-

⁷ Celková doba současného pobytu dětí v bdělém stavu je 561 minut = 100 %.

jevuje se tendence k izolovanému pobytu jedné osoby. Ze současného pobytu je nejvyšší pobyt dvou osob, zatímco pobyt většího počtu osob je poměrně nízký. Opakujeme, že to značně mění dosavadní pohled na shromažďování rodiny i na některé funkce bytu. Ukazuje to na „seskupování“ po dvojicích, které v našem případě patrně vyplývá ze skladby rodiny ve zvoleném souboru (rodiče + 2 děti).

2. Z doby současného pobytu vybraných skupin osob vyplývá několik skutečností:

Mezi oběma typy rodin, tj. rodin žen zaměstnaných a žen v domácnosti, existují rozdíly jak v průměrné době trvání současného pobytu, tak v rozdělení pobytu do jednotlivých místností. Doba pobytu je téměř u všech skupin osob delší v rodinách žen v domácnosti. Rodiny zaměstnaných žen zase vykazují větší rovnoměrnost v rozdělení pobytu do místností.

Tyto zjištěné rozdíly však nelze jednoduše přičíst na vrub pouze typu rodiny, je nutno připustit i vliv jiných, v našem případě zvláště neuvažovaných faktorů, z nichž za nejvýznamnější považujeme rozdíly v průměrném věku dětí v obou typech rodin.

Doba pobytu jmenovaných skupin osob v určitých místnostech může být považována za ukazatele skutečného (na rozdíl od tradičně předpokládaného nebo předurčeného) vztahu obyvatel k místnostem.

3. K údajům o činnostech při současném pobytu různých skupin osob v jedné místnosti (lhostejno v které) lze souhrnně říci, že ve všech případech převládá (více nebo méně) doba strávená při shodné činnosti všech zúčastněných nad dobou vyplněnou nestejnými činnostmi. Tato převaha je nejvýraznější u pobytu celé rodiny, značně velká je také u skupin relativně homogenních co do věku, tj. otce s matkou a obou dětí, kde podíl doby se stejnou činností (po odečtení spánku) je okolo $\frac{3}{4}$ celé doby současného pobytu skupiny. U skupin otec s dětmi a matka s dětmi podstatně vzrůstá podíl doby s nestejnými činnostmi (okolo 40 %), což zřejmě vyplývá z věkové a tím i zájmové a funkční heterogenity v rámci těchto skupin.

Posuzováno z hlediska absolutních časových hodnot, je doba trvání činností vykonávaných při současném pobytu prů-

měrně týdně i denně velmi krátká; stírá rozdíly mezi rodinami, situacemi, ale i mezi všedními dny, sobotou a nedělí. Přesto může být užitečným ukazatelem, je-li chápána především jako pomůcka a nikoliv přesný obraz života individuální rodiny.

Po obsahové stránce současně vykonávaných činností můžeme konstatovat převládání tradičních prvků rodinného života (společná doba jídla, hry) a nových technických prvků (televize), dále pak známou dělbu práce mezi pohlavími, tj. mezi otcem a matkou. (U otce převládá i doma duševní práce, u matky — v našem případě zaměstnané ženy — fyzická práce, obstarávání domácnosti, která se projevuje i při činnostech současně vykonávaných. Upozorňujeme tu znovu na fakt, že poměrně krátká doba pobytu zaměstnané ženy v bytě, strávená společně s dětmi v jedné místnosti, je vyplněna převážně prací.)

Rozložení doby současného pobytu podle činností (tabulky 3—7) skýtá obraz jakési atomizace rodinného života při současném pobytu více členů pohromadě v jedné místnosti. Spánek, vykazující značně dlouhé trvání, naproti tomu silně kontrastuje s ostatními, krátkými činnostmi. Tento obraz nám dává tušit i tempo dnešního rodinného života, které ovšem zatím nedovedeme našimi prostředky dostatečně všestranně zachytit.

Z poměrně velkého podílu „nestejných činností“ ve skupinách otce a matky s dětmi lze částečně usuzovat u některých kombinací, které považujeme za nevhodné, že současný pobyt se uskutečňuje v neprospěch některého ze zúčastněných, v těchto případech většinou rodičů. Toto jakési „obětování se“ rodičů je však do určité míry nutné, vyplývá z jejich funkce v rodině, a často může být vyváženo uspokojením, které rodičům přináší pobyt s dětmi. Proto ani současný pobyt při zcela nevhodné kombinaci činností nelze v tomto případě označit jednoznačně za negativní jev, jak by mohlo vyplynout pouze ze strohých údajů, popisujících zjištěnou skutečnost.

U skupin otec — matka a děti lze vyskyt nevhodných kombinací činností, i když relativně mnohem menší, považovat mj. částečně za důsledek nemožnosti úplné izolace tam, kde by to vykonávaná činnost

vyžadovala. Souvisí to např. i s nevyužitím ložnic rodičů, není-li zařízena jako obytná.⁸ Jiným důvodem může být přání společného pobytu třeba i za cenu menší možnosti soustředění na konanou činnost. Jsou zde ovšem i různé návyky, např. současné konání více činností jednou osobou (což v našich záznamech většinou nebylo zachyceno).

Literatura

- [1] Dumazedier J., *Vers une civilisation du loisir?* Paris, Edition du Seuil, 1962.
- [2] Dvořák B., *K základním teoretickým otázkám tvorby životního prostředí*, Praha, VÚVA 1968.
- [3] Chombart de Lauwe P., *La Vie Quotidienne des Familles Ouvrières*, Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, 1956.
- [4] Librová E., Veselá A., *Režim dne různých skupin obyvatelstva ve vztahu k řešení bytu*, Praha, VÚVA 1966.
- [5] Librová E., Veselá A., *Nová metodika průzkumu bydlení*, Sborník „Exaktní řešení problémů výstavby“, Praha, VÚVA 1966.
- [6] Librová E., Veselá A., *Některé výsledky průzkumu režimu dne v bytě*, Architektura ČSSR 8/1966, Zpravodaj VÚVA.
- [7] Librová E., Veselá A., *K časovému rozvrhu činnosti a době pobytu v bytě*, Projekt 9/1966.
- [8] Librová E., Veselá A., *Využití bytu z hlediska současného pobytu více osob v místnostech*, Praha, VÚVA 1968.
- [9] Librová E., Veselá A., *Ukazatele využití místnosti bytu*, Architektura ČSSR 5/69, Zpravodaj VÚVA.
- [10] Librová E., Veselá A., *Isolace a současnost pobytu členů rodiny v bytě*, Architektura a urbanismus, 3/69.
- [11] Ústřední úřad státní kontroly a statistiky, *Využití času členů nezemědělských domácností*, Praha, Československá statistika, 1961.

Резюме

Ева Либрова, Анна Весела: Семья в квартире (некоторые результаты исследования)

Статья содержит результаты исследования, целью которого было установить влияние пространственного решения квартиры на ее употребление, на деятельность членов семьи, на взаимные отношения деятельности членов семьи и на отношения между членами семьи.

Речь идет о проблеме в области, которую можно назвать экологической социометрией, в которой изучаемая среда и группы лиц были замещены своими наименьшими (или почти что наименьшими) представителями, квартирой и семьей, при чем определенный круг явлений, т. е. деятельность членов семьи, был подвергнут измерению.

Исследование проводилось в новых местах жительства в Праге в трехкомнатных квартирах, в которых живут четырехчленные семьи. Исходные данные были приобретены при помощи записей в дневнике, проводимых в течение 24 часов в течение одной недели (или же четыре дня в неделю). Для более подробной разработки было подобрано 14 квартир одинаковой концепции пространственного решения, однакового используемых, что касается последовательного соблюдения функции жилого помещения без спанья, совместной спальни родителей и совместной спальни детей.

Результаты исследования указывались в ряде статей и публикаций. В настоящей статье сверх того имеются результаты, касающиеся деятельности, исполняемой при современном пребывании, которая до сих пор, поскольку нам известно, не была нигде разработана и опубликована. Данные о современности пребывания членов семьи в комнатах производны из первоначальных данных о деятельности в течение дня и недели и об их локализации до отдельных помещений.

Из пребывания различного количества лиц в помещениях вытекает, что пребывание одного лица преобладает, что и подтверждает предполагаемую тенденцию членов современной семьи для изолированного пребывания в помещениях, которая в перенаселенной квартире осуществляется легче. Из современного пребывания больше лиц является самым долгим пребывание двух лиц, которые значительно превышает пребывание трех и четырех лиц. Эти данные нарушают традиционные представления о собрании семьи в квартире.

Направление внимания на современное пребывание подобранных номинальных групп лиц, т. е. отца с матерью, мать с детьми, отца с детьми и обеих детей (у этих групп принималось во внимание также влияние занятости женщин), значит более глубокий взгляд в этом направлении. Во всех четырех указанных группах лиц современное пребывание больше в семьях женщин в домашнем хозяйстве нежели в семьях работающих женщин. Это влияние наиболее заметно у группы матери с детьми: в семьях женщин в домашнем хозяйстве оно дольше в два раза с половиной нежели в семьях работающих женщин.

Что касается локализации современного пребывания подобранных групп лиц самой интересной кажется разница между обоими типами семей в том, что в семьях работающих женщин больше используется спальня родителей, что в общем кажется как более равномерное использование всех помещений. Дальнейшая разница в том, что у обеих типов семей мать вместе с детьми больше всего находится на кухне, потом в жилом помещении и в спальне детей, между тем как пребывание отца с детьми сосредотачивается преимущественно на жилое помещение и спальню детей.

У деятельности, исполняемых при современном пребывании подобранных групп лиц в одном помещении значительно преобладает время, проведенное при одинаковой деятельности всех участвующих над временем, запод-

⁸ В наших бытовых помёрах lze považovat zařízení ložnice k pobývání během dne za jednu z možností, jak vhodně rozdělit činnosti do různých prostorů.

ненным не одинаковой деятельностью. У групп домашних по возрасту, какими является отец с матерью и обе дети а также у всей семьи, упомянутое преимущество является наиболее выразительным. У групп неоднородных по возрасту (один из родителей и дети) возрастает доля времени с неодинаковой деятельностью. Пребывание при неодинаковой деятельности нельзя однако однозначно считать негативным явлением; где-нибудь может быть и проявлением желания совместного пребывания даже в случае совпадающей деятельности.

По линии содержания преобладает у деятельности одновременно исполняемых отчасти традиционные элементы семейной жизни (совместное питание, у детей игры), отчасти новые элементы технического характера (телевидение). И при одновременно исполняемой деятельности выразительно проявляется известное разделение труда между полами.

Summary

Eva Librová—Anna Veselá: Family in the Flat (Some Research Results)

The paper contains the results of a research the aim of which was to ascertain the way in which the spacial arrangement of the flat influences its utilization, the activities of the family members, the mutual relations of the activities carried out by the family members, and also the relations among the family members.

It is a problem belonging to an area which can be designated as ecological sociometry: the environment and the groups of persons under study were represented by their smallest (or almost smallest) representatives, the flat and the family, and a certain complex of phenomena, i.e. the activities of the family members, was subjected to measurement.

The research was carried out in the new housing quarters of Prague, in three-room flats inhabited by families consisting of four members. The basic data were obtained by means of diary records made during 24 hours for one week (or four weekdays). For the purposes of a more detailed elaboration we selected fourteen flats with a similar conception of spacial arrangement, similarly utilized as concerns the consequential observance of the functions of the living room (not used for sleeping), of the parents' common bedroom and of the children's common bedroom.

The research results have been presented in a series of articles and publications. The present article contains, moreover, results concerning the activities performed during a simultaneous stay which, to our knowledge, have so far not yet been elaborated or published anywhere else. The data concerning the simultaneity of the stay of the family members in the respective rooms are deduced from the original data referring to the activities during the day and the week and to their localization in the separate rooms.

From the stay of a varying number of persons in the separate rooms it follows that

the stay of a single person is prevalent; this fact confirms the presupposed tendency of the members of the contemporary family to an isolated stay in rooms which can be effected more easily in a flat which is not over-populated. From the simultaneous stay of more persons, it is the stay in pairs that is longest and considerably exceeds the stay of three or four persons. These data affect the traditional views on the gathering of the family in the flat.

By concentrating our attention to the simultaneous stay of the selected specified groups of persons, i.e. father and mother, mother and children, father and children and both the children (in these groups also the impact of the women's employment was studied), we get a deeper insight in this respect. In all the four mentioned groups of persons, the simultaneous stay is longer in the families of women without gainful employment than in the families of employed women. This influence is most apparent in the group of mother and children: in the family of unemployed women it is two and a half times longer than in the family of employed women.

As to the localization of the simultaneous stay of the selected groups of persons, the most interesting difference between the two types of families appears to be in the fact that in the families of employed women it is the parents' bedroom that is more utilized; this, on the whole, seems to contribute to a more even utilization of all the rooms. Another difference manifests itself in the fact that, in both the types of families, the mother stays with her children for the longest time in the kitchen, then in the living room and in the children's bedroom, whereas the father's stay with the children is concentrated mostly to the living room and to the children's bedroom.

As regards the activities performed during the simultaneous stay of the selected groups of persons in one room, the time spent on identical activities of all the participants predominates over the time spent on non-identical activities. In groups which are homogeneous with respect to age, such as father and mother and both the children, but also in the whole family, this predominance is most marked. In contrast to this, however, in groups heterogeneous with respect to age (one of the parents and the children), the proportion of time spent on non-identical activities increases. The stay spent in performing dissimilar activities cannot, of course, be unambiguously considered as a negative phenomenon, in some cases it may also be a manifestation of the desire to stay close to each other even at the cost of colliding activities.

From the viewpoint of the content, it is the traditional elements of family life (common meals, children's plays) on the one hand, and, on the other, elements of a technical character (television) that prevail in the simultaneously performed activities. Even here the well-known division of work between the sexes makes itself felt.